

Hannah Arendt
De menselijke
conditie-8

Petra Bolhuis 2022
www.maieutiek.nl

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

1

Macht, verantwoordelijkheid en
schuld (215 e.v.)

- Het eerste probleem is dat er altijd de vraag is wie er verantwoordelijk is voor de gevolgen van iets wat misschien wel het initiatief is van één mens, maar daarna intreedt in een netwerk van betrekkingen en dus onvoorspelbaar is.
- Allerlei wetenschappelijke vindingen zoals natuurkunde zijn zelf deel geworden van een irreversibel en niet te voorspellen proces.
- In tegenstelling tot de onsterfelijkheid van de initiator zitten we nu met handelingen die eenmaal gedaan nooit meer teruggenomen kunnen worden.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

2

Macht en vergeving (218 e.v.)

- Willen we kunnen leven met de inherente onvoorspelbaarheid dan moeten we kunnen vergeven. Omdat ;
 - We niet soeverein zijn in het handelen.
 - Pluraliteit en handelen maken dat we allemaal deel hebben aan de toekomst, maar deze zelf niet in de hand hebben of kunnen voorspellen.
- Handelen vraagt daarom om de macht van vergeven. Zo kunnen we met elkaar door ook als handelen verkeerd uitpakt.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

3

vervolg Macht en vergeving (218 e.v.)

Vergeven is nodig, maar als handelen de vorm van maken aanneemt is er ook een blijvend gevolg dat zodanig is dat daar geen vergeving maar vernietiging nodig is om met elkaar verder te kunnen.

“Het is daarom van diepe betekenis, een element dat rechtstreeks het wezen van het domein van de menselijke aangelegenheden raakt, dat mensen niet kunnen vergeven wat zij niet kunnen straffen, en dat zij niet kunnen straffen wat onvergeeflijk blijkt te zijn. (...)Dit is wel het kenmerk van de vergrijpen die wij sinds Kant het 'absolute kwaad' noemen en waarvan de aard zo moeilijk is te doorgronden, zelfs voor ons die een van hun zeldzame uitbarstingen op het publieke toneel hebben moeten doorstaan. Wij weten alleen dat zulke vergrijpen net zomin kunnen worden gestraft als vergeven, en dat ze dus vallen buiten het domein van de menselijke aangelegenheden en de mogelijkheden van menselijke macht, welke beide ze radicaal vernietigen waar en wanneer ze worden begaan.” (223)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

4

Vergeving is pluraliteits begrip

- Niet de liefde kan vergeven, want liefde is in wezen a- of zelfs anti-politiek.(224)
- Wat liefde is in privé sfeer is eerbied in publiek ruimte. Dat verdwijnt volgens Arendt (dus ook al vóór twitter en facebook)
- Toch kunnen we onszelf niet vergeven, want wie er verschijnt in de zelfonthulling is degene die vergeven moet worden. Anderen zien ons beter dan wij onszelf kunnen zien. (224/225)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

5

Macht en beloften (225)

Beloften zijn bakens van betrouwbaarheid in een verder onvoorspelbare wereld van vrije mensen die initiatieven nemen en voortzetten en daarbij ook nog eens in zichzelf onbetrouwbaar zijn omdat ze zichzelf niet echt kennen.

Maar... “Zodra beloften hun karakter van geïsoleerde eilanden van zekerheid in een oceaan van onzekerheid verliezen, dat wil zeggen: zodra het vermogen om beloften te doen verkeerd wordt aangewend om de toekomst eens en voor altijd vast te leggen, en een weg uit te stippelen die in alle richtingen naar zekerheid leidt, verliezen ze de macht ons te binden en doet de gehele opzet zichzelf teniet.”(226)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

6

De impact op de moraal

Het is de combinatie van pluraliteit en nataliteit, gecombineerd met het vermogen om uit vrije wil met elkaar samen te werken en gebruik te maken van vergeving en beloften, die het menselijk bestaan uit de natuurlijke kringloop van gedetermineerde processen tilt:

"Voor zover de moraal meer is dan de som van *mores*, van zeden en gewoonten en gedragsregels (...) heeft ze, althans in politiek opzicht, niets anders om haar te schragen dan de goede wil, de enorme risico's van het handelen te pareren met de bereidheid vergeving te schenken en te ontvangen, beloften te doen en te houden. (...) Ons korte, zich naar de dood spoedende leven zou onvermijdelijk slechts kunnen resulteren in de ondergang en vernietiging van alles wat menselijk is, als wij niet het vermogen bezaten deze dodenmars te onderbreken en iets nieuws te beginnen, een vermogen dat ligt opgesloten in het handelen, als om ons voor altijd aan te herinneren dat mensen, al zijn zij sterfelijk, niet zijn geboren om te sterven maar om een begin te maken." (227)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

7

Wereldvervreemding

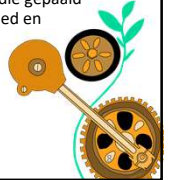
Arendt bedoelt niet dat wij wereldvreemd worden, maar dat het idee van een wereld -die gemaakt en gereïficeerd is- en ons publiek domein kan dragen, verdwijnt. Drie bronnen van verandering:

1. De ontdekking van Amerika
2. De Kerkhervorming,
3. De uitvinding van de telescoop.

Het gevolg is een wereldvervreemding die Arendt uiteindelijk koppelt aan het ontstaan van welvaart beluste nationalistische mensen die gepaaid konden worden door een zekerheid die te vinden was in bloed en bodem.

Aansluitend bij het voorafgaande mag duidelijk zijn dat geen van de bronnen dit bedoelde of voorzag.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

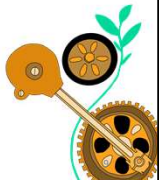

8

1 De ontdekking van Amerika

"De ontdekking van Amerika en de daarop gevolgde exploratie van de gehele aarde, "Hoe groter de afstand tussen hem en zijn omgeving, wereld of aarde, hoe beter hij in staat zal zijn tot overzien en meten en hoe minder wereldse, aan de aarde gebonden ruimte er voor hem zal overblijven." (233)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

9

2 Kerkhervormingen

"De Kerkhervorming, die met de onteigening van kerkelijke en kloostergoederen de stoot gaf tot het tweeledige proces van individuele onteigening en cumulatie van maatschappelijke rijkdom." (230)

"Met andere woorden: het cumulatieve proces van rijkdom, gestimuleerd door het levensproces, en op zijn beurt menselijk leven stimulerend, is, in de vorm waarin wij het kennen, slechts mogelijk met opoffering van de wereld en het eigen wereldse zijn van de mens." (237)

"De grondbeginselen van het nationalisme, vooral in zijn Midden-Europese versie, berusten alle op een vereenzelviging van de natie en de relatie tussen haar leden met het gezin en gezinsrelaties. Daar de maatschappij in de plaats treedt van het gezin, worden 'bloed en bodem' geacht de grondslag te vormen van de relaties tussen haar leden;" (237)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

10

3 De uitvinding van de telescoop

"Wat Galilei deed en wat niemand vóór hem had gedaan, was de telescoop gebruiken op een wijze die de geheimen van het heelal aan het menselijke kennen onthulde 'met de zekerheid van de zintuiglijke waarneming'; dat wil zeggen: hij bracht binnen het bereik van een aan de aarde gebonden schepsel en zijn aan het lichaam gebonden zintuigen, wat voor altijd buiten hun bereik scheen te zullen liggen en op zijn hoogst een object van speculatie en een prikkel voor de verbeelding leek te kunnen zijn." (241)

Het gevolg was de cartesische twijfel (241) en het gaat nog verder omdat noch onze zintuigen noch ons bestaan doorslaggevend zijn voor hoe iets objectief is.

"Het moderne relativisme stamt niet van Einstein maar van Galilei en Newton." (245)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

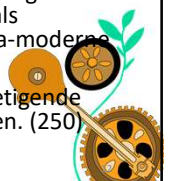

11

Het Archimedisch punt

- Er is een omvattende kennis, of eigenlijk een set regels, te vinden die niet overeenkomen met onze waarneming of onze common sense, maar waar we ons aan moeten onderwerpen omdat er één methode is voor alles. Deze is universeel. (wiskunde)
- De aarde wordt nu onderworpen aan die regels en dat heeft verregaande consequenties zoals atoomsplitsing. (dat is het begin van de na-modern tijd voor Arendt zie blz. 249)
- Wij nemen het scheppende en het vernietigende vermogen over dat we aan God toekenden. (250)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

12

Maar we begrijpen niet wat we doen

“(De moeilijkheid is weliswaar, althans zo lijkt het ons nu, dat, hoewel de mens in staat is dingen te *doen* vanuit een 'universeel', absoluut standpunt – wat de filosofen nooit voor mogelijk hadden gehouden –, hij zijn vermogen tot *denken* in universele, absolute termen heeft verloren, aldus de maatstaven en idealen van de traditionele filosofie tezelfdertijd verwerklijkend en ontkrachtend.”(251)

Arendt stelt vast dat onze reflectie op de dingen die we kunnen wegvalt. Niet alleen door een gebrek aan begrijpen, maar meer nog door een gebrek aan taal. Om mee te kunnen denken en praten moet je een hoog niveau wiskunde kunnen delen en wiskunde leent zich daarnaast niet voor denken over moraal. Wat Arendt nog niet voorziet is dat we nu werken met de uitkomst van algoritmes die we weliswaar als mensen programmeren maar waarvan we de uitkomsten niet meer kunnen narekenen.

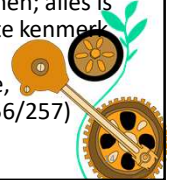
Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

13

Cartesiaanse twijfel die pas bij Kierkegaard tot expressie komt

De Cartesiaanse twijfel is nu voor ons allemaal dagelijkse ervaring volgens Arendt.

“Als Zijn en Verschijning elkaar niet dekken – en dit is, zoals Marx eens terecht heeft opgemerkt, de basishypothese waarvan de gehele moderne natuurwetenschap uitgaat –, is er niets meer wat nog als vanzelfsprekend kan worden aangenomen; alles is aan twijfel onderhevig. (...)Het opvallendste kenmerk van de cartesiaanse twijfel is zijn alomvattendheid, dat niets, geen gedachte, geen ervaring, eraan kan ontsnappen.” (256/257)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

14

De reacties op de twijfel aan de waarheid

• Twee nachtmerries;

1. fundamentele twijfel; alles kan een droom zijn
2. Geen goede God (Descartes), maar een Dieu trompeur die ons een besef van waarheid geeft die we echter nooit kunnen bereiken.

“En zoals dit verlies aan zekerheid een hernieuwde ijver tot onmiddellijk gevolg had om in dit leven dan zijn uiterste best te doen, alsof het slechts één lange proeftijd is, zo mondde het verlies aan zekerheid ten aanzien van de waarheid uit in een nieuwe, tot dan volstrekt ongekende vurige drang tot waarheidsliefde – alsof de mens zich slechts had kunnen permitteren een leugenaar te zijn zolang hij zeker was van het onbetwistbare bestaan van de waarheid en de objectieve werkelijkheid, die immers al zijn leugens zouden achterhalen en ontmaskeren.”(258)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

15